

KJE SMO? KAM GREMO? KAJ HOČEMO?

Stanko Klinar

Med slovenske zaklade prišteva dr. Matjaž Kmecl poglobljeno znanje in svetovljansko razgledanost novih slovenskih generacij, oplemenitenih z iskrenim novodobnim domoljubjem. Takole pravi: „Novi mladi rodovi skušajo in tudi uspevajo v zavest priklicati rodovitno sintezo obojega — biti Slovenec, toda biti ves čas tudi odprt na vse strani neba; poznati svet in se hkrati ne sramovati sebe; z znanjem vsakterih svetovnih kultur biti kritičen do svoje, pa vendar ves poln moči, volje in ideje, da bi ne posnemal, marveč bil iz samega sebe; govoriti in pisati bleščečo, ustvarjalno slovenščino, vendar obenem obvladati čimveč tujih jezikov; pa spet ne za kameleonsko mimikrijo, prilagodljivo samoobrambno skrivaštvo pred nasiljem, kakor skozi tisočletno zgodovino, marveč iz najglobljega spoznanja, da samo to v majhnem, modernem, dinamičnem svetu jamči obstanek, pa naj se sliši še tako paradoksalno; ves čas iskati in osvajati najsodobnejšo tehnologijo, se po svojih močeh vključevati v konično znanost, biti na tekočem in ustvarjalno tekmovalen z vzhodom in zahodom, severom in jugom, pa vendar stati na svojih tleh, majhen in velik v svoji majhnosti.“ (ZAKLADI SLOVENIJE, str. 301).

Nasprotno toži Bojan Štih nad nepopravljivimi nacionalnimi kulturniškimi izgubami, ki da nas vračajo na raven jamskega človeka (in ki — moja pripomba — mutatis mutandis lahko veljajo tudi za jezikovna (ne)znanja današnjih rodov). Bolečina je iskrena: „... V samotni in naskrivaj listam letnike Ljubljanskega zvona in vem, da smo nekoč bili in da danes nismo več to, kar smo nekoč s težavo pod nemškim, laškim in ogrskim jarmom še bili ... Tehnično in konsumentsko usmerjena populacija opazuje vse naše kulturne igre z zaničevanjem ... Ničesar več nismo sposobni obnoviti in tudi ne obdržati. Tako hudo je, da moramo začeti znova, pa magari pri Brižinskih spomenikih. Tragični, izgubljeni rod črne krizanteme.“ (POKONI LJUBLJANSKI ZVON, Naši razgledi 1981).

Razpeto med ti dve vrednotenjski skrajnosti, se zdi, je tudi slovensko prevajalstvo. Na eni strani dosega leposlovno prevajanje v slovenščino lepe uspehe in lahko s svetlimi očmi gleda naprej, po drugi strani pa (neleposlovno) prevajanje v tuje jezike, zlasti angleščino, ne more preboleti otroških bolezni in se postaviti na trdne noge.

Slednja smer je tudi ta, ki jo zastopajo Mostovi, in četudi nas za hip spomnijo istonaslovne Kajuhove pesmi in svoje istonamenske naloge („Iz src rasto v srca mostovi ...“ — le da bomo namesto src razumeli narode), nas vendar vračajo na nekoliko bolj prozaična tla naše jezikovne vsakdanjosti. Njihov namen je graditi in utrjevati znanstveno-tehnične prevajalske temelje, s tem večati kulturni ugled domovine pred obličjem sveta in nas tako vsaj nekoliko iztrgati iz štihovske črnogledosti.

Da bi viribus unitis to dosegli, moramo „izmeriti daljo in nebesno stran“, to je, kritično presoditi položaj, v katerem smo, in začrtati smer, v katero nameravamo pluti.

Žal je le treba pritegniti Štihu, da „nismo več to, kar smo bili“. Reforma na reformo šolstva (reformiz rokapolitičnih kričačev — pedagoških nestrokovnjakov) in posebni plačilni pogoji (po katerih se sredstva odmerjajo tudi po številu študentov) so ljudi tako poplitvili, da smo se znašli pred paradoksom: kljub vsesplošnemu (navideznemu) učenju angleščine v Sloveniji skoraj ni doma izšolanega Slovenca, ki bi jo zares znal. Vendar lahkomišno verjamemo, da smo učne smotre dosegli. Ko se ta samoslepična lahkomišelnost loti prevajanja, kjer je brez glasovne in krétenjske pomoči treba izraziti ali znati poiskati dobesedno vse, in to večje in hitro kakor virtuozi preigrava

klaviaturo, dobimo proizvode, kakršnih mrgoli danes v turizmu, gospodarstvu in znanosti in ki ne le grdiijo kulturni obraz naše domovine, marveč celo rušijo mostove med našimi in drugimi narodi ter povzročajo gospodarsko škodo.

Kdo je tega kriv? Prevajalci? Tudi, če premalo skrbijo za lastno izpopolnjevanje. Vendar ne v odločilni meri. Kriv je predvsem sistem, ki s svojim plitkim in lahkomišelnim odnosom do prevajalstva nikoli ni poskrbel za izšolanje prevajalcev. Utelesenje te neodgovornosti je neka naivna vera, ki je pri nas ponekod zaznavna, da lahko prevaja vsak, kdor je kdaj povohal kak tuj jezik, četudi mu slovnica „ne leži“ (prilvilneje: ki mu slovnica že na daleč smrdi), češ, saj gre v glavnem za uporabo slovarja. Takšni „slovarski tehniki“, ki jim manjka ne le znanja in invencije, marveč tudi sle po temeljiti jezikovni izobrazbi, delajo prevajalstvu veliko škodo. Obdržijo se pa kljub temu. Kljub temu namreč, da v spopadih z jezikom, ki je kot del narave skoraj nepredstavljivo kompleksen, dosledno podležejo. Ohranjajo se zaradi potuše, ki jo daje kriva vera, ki podjetjem morda celo na videz prihrani kak dinar.

Vrednost prevajalskega dela pa se vendar meri po zanesljivosti opravljenega dela. To bomo dosegali, če bomo že v šole vrnili spoznanje, da zahteva pouk tujih jezikov posebno metodo in posebno disciplino, in če bomo resničnemu znanju jezikov spet pripisali ugled, kakršen gre sicer vsakršni temeljiti stroki. In ko bodo naročniki spoznali, da „vsak sleparček ni za nas“, bo šušmarskim prevajalcem odbilo.

„Premostitvena“, morda stabilizacijska, a v bistvu nesocialistična kriva vera dela tudi precejšnjo kulturno škodo. Če velja, da znanje jezikov odpira človeku vrata v svet, potem je treba žal reči, da jih je zlasti zadnja šolska reforma kar preveč temeljito zaprla. Videti je, da je slovenski narod s tem (in z nekaterimi drugimi administrativnimi ukrepi) strpan v nekakšen kulturniški geto, v nekakšno nagobčniško askezo, v položaj, ki na laž postavlja Kmecla in ploska Štihiu, položaj, ki si ga brez škode ne morejo privoščiti niti veliki narodi.

Značilno za naše razmere pa je, če že spodmaknemo neki stvari osrednji opornik, da skušamo potem razpoke zalizati in prelepiti in sploh vso zadevo pokrpati, kjer in kakor se še da. (Koliko je pri tem zamujenega, koliko narodnega bogastva zapravljenega, o tem ne govorimo.)

Tako je skupina zagnancev po dolgoletnih pripravah začela jeseni 1982 na filozofski fakulteti v Ljubljani s podiplomsko specializacijo iz znanstveno-tehničnega slovensko-angleškega prevajanja. To je bil drzen poskus, ki pa je razkril vsaj eno: da je med prevajalci resnično veliko iskrenih delavcev in iskalcev, ki so poleg redne službe in družinskih skrbi pripravljeni tudi sami plačati za strokovno izpopolnjevanje, in med učitelji vrsta vnetih za dobro stvar, ki svoje, v dolgih letih na račun prostega časa, če ne celo na račun zdravlja nabrano znanje, na vrh vseh drugih obveznosti, ki jih imajo, dajejo naprej in v skupno zakladnico. Če je zraven kanček osebne ambicije, je zdrava. Boljša je kot zaprtost vase, po kateri bi njihova spoznanja ostala privatno sladokustvo in šla z njimi v grob. (Za honorar ne učijo, ker je ta tako sramotno nizek, da zanj skoraj več ne vprašajo. Tega lepotnega zdrslija se je zavedlo tudi DZTPS, ki je zato sklenilo, da pouk na specializaciji po svojih močeh podpre in reši pred isihom, kajti za goli idealizem še taki zagnanci ne bodo delali v. nedogled.)

Ob tej vsestranski vnemi/zagretosti specializacija teče naprej. Kljub nujnim težavam, ki jih prebolevala, se šola v tekočem študijskem letu (1984/85) že druga generacija specializantov. Le-ti skupaj s svojimi učitelji razmišljajo, da bi jo s treh semestrov razširili na štiri, češ da narava stvari zahteva daljši študij. Predelane in dopolnjene programe bodo učitelji v kratkem predložili v odobritev študijski komisiji filozofske fakultete.

Ta je izpričala svojo mladostno gibčnost že na začetku, ko je eksperiment odobrila, kljub popolni netradicionalnosti zadeve — to je namreč prva specializacija kateregakoli predmeta v zgodovini filozofske fakultete, kljub dejstvu, da se specializacij pravzaprav ne nadgrajuje na nič,

kljub slabo dokazljivi strokovni usposobljenosti večine učiteljev in kljub negotovosti, ali bo specializacija sploh kdaj producirala „konvertibilne“ specialiste. Fakulteta se je odločila, kot znanstvena ustanova jamčiti za stvar, katere vitalnosti in znanstvene višine ni mogla natanko predvideti, in čeravno se finančno ni mogla obvezati za nič, ker tudi sama nosi v gumbnici krizantemo siromakovo, se ji je treba na tem mestu za znanstveno mecenstvo iskreno zahvaliti.

Prvotno specializacija sploh ni mislila biti to, pač pa le dopolnilno izobraževanje za tiste zaposlene prevajalce, ki so čutili potrebo po izpopolnitvi znanja. Kot taka se namreč ne nadgrajuje na nič ali skoraj nič. Točneje rečeno, ni nadaljevanje nobenega usmerjenega programa drugostopenjskega študija, kajti ta je po svoji naravi splošno anglističen (s tiho nagnjenostjo k pedagoškemu poklicu), akoravno ima v tretjem in četrtem letniku na urniku celo po dve uri prevajanja, ki pa sta skoraj neobvezni in slabo obiskani, ker je urnik že tako prenatrpan). Zdaj razmišlja fakulteta (v okviru reforme univerze), da bi drugostopenjski študij anglistike (in drugih jezikov razcepila na pedagoško in prevajalsko smer, in to od prvega letnika naprej. To je zelo drzen projekt, kajti ta se zlasti še po „uspeli“ reformi srednjega šolstva ne nadgrajuje na nič. In vendar so programi v teku, in kdo ve, ali ne bodo po preskušeni jurišni metodi zavzeli germanistike ali vsaj anglistike že jeseni 1986. Upajmo, da bosta v okviru univerzitetne reforme vsaj na prevajalski smeri prvi dve leti posvečeni temu, česar se dijaki v reformirani srednji šoli ne naučijo: osnovne splošne slovnice materinega in tujega jezika. Res pa je, da bo na drugi strani lahko ta prevajalski študij prava osnova za specializacijo, če bo ta tedaj še potrebna in bo še kazala življenjsko moč.

Upati moramo, da jo bo. Toda njena vloga bo drugačna. Iz pedagoške bo prerasla v znanstveno-raziskovalno ustanovo. Morda se bo zato preimenovala, toda to ni bistveno. Bistveno je, da začne organizirano reševati slovensko-angleške probleme, ki jih danes srečujemo individualno in sproti, kjer se pokaže potreba, zato naglo, hlastaje, nezadostno. Toda problemi kličejo, in to že dolgo, po sistemski obdelavi. Z njihovim reševanjem bomo hkrati gradili tisto osnovo, ki jo potrebujemo Slovenci v svojem odnosu do angleščine, pa naj bo ta odnos pedagoški ali prevajalski, in to na vseh stopnjah. Z drugimi besedami, zgraditi moramo tisti del slovenske anglistične znanosti, ki nam je za obvladanje angleščine potreben.

Mimogrede: da je obvladanje angleščine med Slovenci tako šibko, je krivo tudi to, da nimamo izdelane slovenske osnove za učenje angleščine; ne le da je angleščina izjemno neprijeten tuj jezik („eine gottverdammte Sprache“), so tudi metode, po katerih se je učimo, za nas tuje. Nismo se še povzpeli do metode za Slovence. Te pa ni, ker nihče ne goji sistematičnega kontrastivnega preučevanja. Naše učenje angleščine mora namreč temeljiti tudi na zavestnem kontrastivnem „premagovanju“ materinščine. (Seveda nikakor ne ubijalsko za materinščino! Še na kraj pameti mi ne pade, da bi kakorkoli nizko mislil o svojem maternem jeziku! „Premagovanje“ je uperjeno proti značilnemu slovenskemu jezikovnemu čutenju in mišljenju zgolj v odnosu do angleščine. Slovenščina sama v svojem kraljestvu pa vivat, crescat, floreat!). Naloga, da se izdelava zadevna kontrastiva, pripade organiziranemu sistematičnemu tretjestopenjskemu študiju na univerzi. Nikakor ne more biti prepuščena trenutni parcialni pobudi redkih samotnih jezdecev, ki (včasih res tudi za potešitev lastnih ambicij) napišejo kak članek ali razpravo ali celo knjigo, potem pa utonejo v rutinskem vsakdanu. (V kar so seveda prisiljeni, ker od čiste anglistične znanosti v sedanjih razmerah pri nas nihče ne more živeti.)

Neposredni praktični cilj takega znanstvenega anglističnega delovanja morajo biti izdelava celostne („comprehensive“) slovensko-angleške kontrastivne gramatike, izdelava poglobljenih in obsežnih slovarjev in tehnike prevajanja. Cilji pa se seveda lahko ali se celo morajo usmerjati tudi k specialnejšim temam; recimo gospodarskim, kulturnim, družbenim, pedagoškim. Že specialistične naloge, ki jih izdeluje prva generacija specializantov, vpisanih 1982, kažejo, da bodo pomemben prispevek k slovenski anglistiki. Ko se bo izšolala prva vrsta specialistov in pustila fakulteti svoje

znanstvene dosežke kot prispevek k domači naglistiki in dokaz lastne usposobljenosti, bo tudi opravičeno vnaprej podeljeno zaupanje fakultete. Hkrati bo to osnova za doseganje že naštetih glavnih, nacionalno pomembnejših ciljev.

Takšno ambiciozno sanjarjenje pa seveda nujno zadene ob trdo finančno čer. K sreči kažejo nekateri uporabniki „proizvodov“ filozofske fakultete, recimo DZTPS in razni ozdi s svojimi (računalniškimi) centri in inozemskimi usmeritvami, podobno gledanje na nezadostno znanje angleščine v Sloveniji in na način za njegovo odpravo, ter so pripravljeni združiti svoje finančne moči z znanstvenimi zmogljivostmi fakultete. Spretna in zagreta organizatorska roka naj bi si pridobila podporo Izobraževalne skupnosti in spravila vse skupaj pod streho Raziskovalne skupnosti, ki naj bi jamčili za biološko preživetje znanstvenikov-raziskovalcev, pod pogojem, da se ti uradno obvežejo doseči navedene cilje.

V tej zvezi je treba poudariti, da nobeno takšno delo ne gre in ne bo šlo brez sodelovanja domačih govorcev. Že dodiplomski študij ne gre brez njihovega deleža, podiplomski pa sploh ne. (Specializacije ne moremo in ne smemo izvajati brez domačega govorca, ki odlično obvlada slovenščino in pozna naše značilne težave. — Na tržaški prevajalski fakulteti na primer, se sploh držijo načela, da prevajanje v neki jezik lahko poučuje samo jezikovno izobraženi domači govorci tistega jezika. Imajo prav. Imajo pa tudi denar.) Tu moram omeniti ali celo razgaliti žalostno, če ne kar sramotno dejstvo, da izgubljam odlične mlade tuje moči, ki bi kljub našemu splošnemu šibkemu znanju in (študentski) nedisciplini ostali, ali ostali dlje in delali z nami, ko bi jih kdo k zadevnemu delu (ki žal še sploh ni organizirano) pritegnil in jamčil za njihov prežitek. Rezultat pod črto je ta, da imamo danes v Sloveniji dva (prosim, pomislite, DVA, nič več, za vse črne angleško se učeče množice Slovencev!!!) za takšno delo usposobljena angleška domača govorca, ki pa se oba dušita v rednih rutinskih zaposlitvah, ki vključujejo tudi znanstveno smrtonosno administracijo in neskončne korekture naših šibkih prevodov. Do za nas tako potrebnega znanstvenega dela sploh ne prideta (če odštejemo svetovanje), tudi zato ne, ker po tej plati nismo organizirani. In glede domačih govorcev-anglistov se moram na vso moč upreti zmotni veri, češ, dobiti jim je treba službo, ob bodo ostali. Ne! Potrebujemo jih kot svoje svetovalce, sodelavce in informante, zato jih je treba zaposliti kot znanstvenike-raziskovalce, kvečjemu kot fakultetne učitelje z minimalno učno obveznostjo, kajti vsaka druga služba človeka preveč okupira in izčrpa ter mu ne pušča potrebne svobode za prebujo invencije. Žalostno je, da se delo znanstvenika pri nas tako ceni, da mora imeti drugo službo, to je tisto „redno“, „pravo“ — o sancta simplicitas, da preživi.

Kar sem napisal, je zgolj človeško, se pravi zmotno in nepopolno. Oglasili se bodo drugi, nekateri z jasno dopolnjujočo ali popravljivo besedo in organizacijsko potezo, nekateri samo v tihi kamrici svojega srca. Tudi to je dobro. Važno je, da smo enih misli in da so naša hotenja združena.

Nikogar nisem hotel žaliti, najmanj svojega ljubega naroda, ki mu pripadam z dušo in srcem. Kar sem grajal, je zaradi žalosti, ker zaostajamo, in iz želje, da spodrežemo napajalne žile štihovskemu pesimizmu in da tudi anglistika prispeva svoj delež h kmeclovski zanosni veri v mladi rod. Ta nabreka od umskega potenciala kot zemlja od nakopičene skrite vode, ki se hoče izliti kot studenec. Naj se izlije! Pravico ima. Finančna dolžnost domovine pa je, da mu to omogoči.